

DAVOR RODIN: »DIJALEKTIKA I FENOMENOLOGIJA«

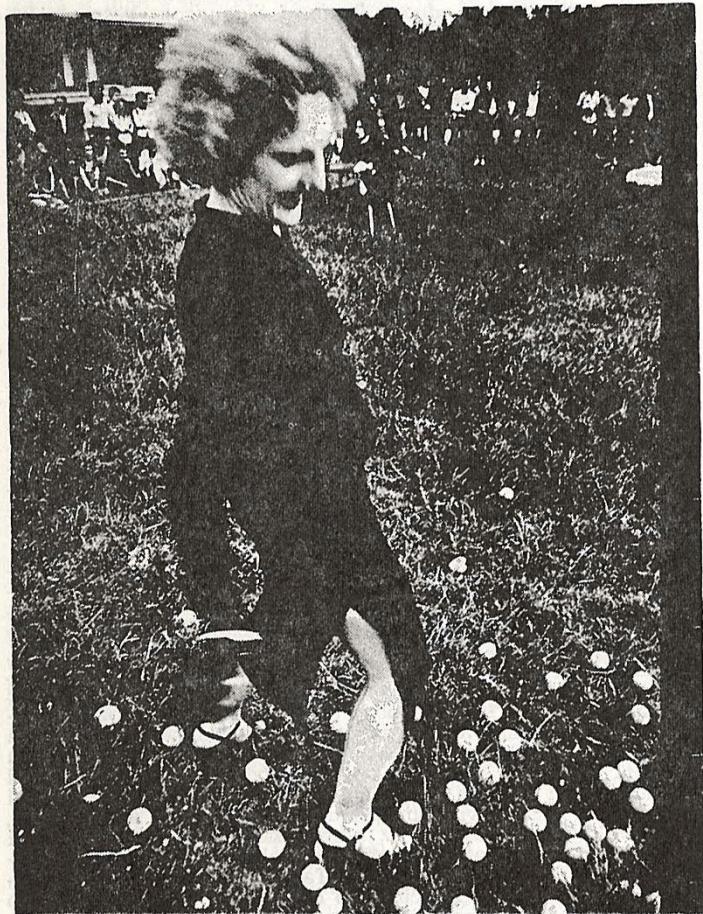
»Nolit«, Beograd, 1979.

Piše: Muslija Muhović

Davor Rodin, autor našeg ogleda, rasprava i studija (pomenimo neke od posljednjih: *Aspekti odnosa između Hegelove i Marxove dijalektike, Dijalektika građanskog društva, i Marxovu misao zajednice*), predstavlja se jugoslovenskoj, uglavnom stručnoj javnosti svojom najnovijom studijom koju čine sintetizovana i nešto proširena autonoma predavanja održana na poštodijskim studijama u Dubrovniku (*Fenomenologija i marxizam*) i Zagrebu (*Marxizam i suvremena zbilja*).

Odmah na početku *DIJALEKTIKE I FENOMENOLOGIJE* može se primjetiti da autor svoju intelektualnu djelatnost usmjerava na propitivanje relacije i dijaloga marxizma i fenomenologije (kao dva najvažnija suvremena mišljenja). I upravo zahvaljujući svojoj jakoj izraženoj intelektualnoj prodornosti u temeljna filosofска pitanja ova dva oblika mišljenja, Rodin uspijeva naći ono mjesto koje omogućava dijalog i zajedničku karakteristiku fenomenologije (Husserlove) i marxizma. Zato izvjesne njegove refleksije mogu biti veoma inspirativne za ponovo preispitivanje suštine relacije i dijaloga između dijalektike i fenomenologije. Da bi se rasvijetlila već pomenuta relacija, u *DIJALEKTICI I FENOMENOLOGIJI* se najprije eksplisira ranije načelo pitanje značenja spekulativne dijalektike (za jednog fenomenologa), dokle kao onog oblika filosofiskog mišljenja koje započinje svoj razvoj s Descartesom, a završava s Hegelom, značenje fenomenologije za jedno dijalektičko mišljenje. Time je, objašnjavajući suština kritike upućene fenomenologiji i kritike upućene dijalektičkoj kritici, autor uspijeva stvariti esencijalnost Husserlove fenomenološke analize i njenu dodirnu tačku s marxističkim naukovanjem. Naravno, pri tome se ne smiju izgubiti iz viđa autorove atraktivne refleksije o onim stajalištima suvremenih marxista koja u fenomenologiju vide neku vrstu zakašnjelog građanskog subjektivnog idealizma, odnosno da fenomenolozi na marxizam gledaju kao na jednu varijantu historicizma.

Kritički se osvrćući na takva stajališta, Rodin pravilno konstitira da suvremeno mišljenje mora aktualizirati, odnosno uspostaviti dijalog između fenomenološkog i dijalektičkog načina mišljenja ukoliko želi odgovoriti na temeljna pitanja suvremenosti; tačnije, mora spoznati u tom dijalogu zajedničku crtu Husserlove fenomenologije i marxističkog naukovanja, koja se odnosi na to da je i znanost u građanskom, kapitalističkom načinu proizvodnje i života postala postvarena znanost, sluškinja fundamentalnog motiva kapitalističke logike.

likovni prilozi u ovom broju: na naslovnoj strani milan jovanović, na stranama 102 duško stefanović, 104 mladen đurović, 122 dragan svrćev i 126 rade marković, članovi »tuš grupe« na stranama 89, 90, 98 i 124, grafike branimira karanovića

Posebnu vrijednost *DIJALEKTIKE I FENOMENOLOGIJE* čini to što je ukazala na to da u samim metodama fenomenološkog i dijalektičkog načina mišljenja nema ničeg zajedničkog što bi omogućilo plodnosni razgovor između fenomenologije i marxizma. Međutim, autor tu podlogu nalazi u opisivanju stvari fenomenološkog i historijsko-materijalističkog (i u tom smislu dijalektičkog) mišljenja, jer i fenomenologija i historijski materijalizam dopiru u dimenziju predempirijskog konstitutivnog područja.

Imajući to u vidu, Rodin uvažava Husserlovu provođenja radikalne kritike novovjekovnih znanosti i to posredstvom transcendentalnafenomenološkog razotkrivljivanja procesa unutar kojega novovjekovne znanosti konstituiraju svoju stvar, svoj predmet. Prema tome, unutrašnji pokretni motiv Husserlovu filosofiranju jest kritika novovjekovnog znanstvenoguma, a odatle, naravnito u kasnijim spisima, i kritika novovjekovnog, tj. građanskog ljudstva kome je svoj život utemeljilo na znanstvenom jumu, te ga stoga pogada ista duboka kritika kao i same novovjekovne znanosti.

Na tragu ovog motiva moguć je plodnosan dijalog između fenomenologije i historijskog materijalizma. Jer i Marx kritizira građansko društvo, ali ne posredstvom knjižice procesa u kojem se konstituiraju predmet novovjekovne znanosti, nego posredstvom kritike procesa konstituiranja same novovjekovne zajednice. Kao što Husserl teško izlazi na kraj s procesom konstituiranja zajednice, ili intersubjektiviteta, kako on to kaže, pa je naposlijetku tretira kao ono što naprosto jest, naime, fenomen među fenomenima, tako i Marx na tragu svog knjižičkog pristupa procesu konstituiranja građanskog društva previđa pitanje o biti znanosti, te stoga znanost promatra pretežno sa stajališta njene funkcije u reprodukciji života, tj. kao proizvodnu snagu.

Istu krizu građanskog svijeta promatraju oba mislioca s različitim stajališta. Husserl analizira i kritizira novovjekovnu građansku znanost, a Marx novovjekovno građansko društvo — kapitalizam. Prema tome, Marx građansko društvo nije deducirao iz apstraktnih kategorija umna (što je slučaj u Hegela), nego do apstraktnih kategorija dolazi uopćavanjem zbiljski konkretnog, činjeničnog materijala u kojem se očituju građanski bičalki.

DIJALEKTIKA I FENOMENOLOGIJA se, pored ostalog, bavi i fenomenološkom kritikom pozitivne znanosti. Naime, Rodin eksplikativnom analizom Husserlovih djela dolazi do zaključka da je Husserl svoju kritiku pozitivne znanosti već započeo u spisu *Filosofija kao stroga znanost*, a dovršio u *Križa evropskih znanosti i transcendentala fenomenologija*. Nakon ekspliziciranja Husserlove kritike pozitivne znanosti (kao postvarene znanosti), Rodin objašnjava Marxovo određenje tehnike i znanosti, koji ih je odredio sa stajališta njihovih funkcija u određenom društveno-historijskom načinu materijalne proizvodnje života. Svoje stanovište o tehnicu Marx izlaže u *KAPITALU*, tačnije u odeljku *Proizvodnja relativnog viška vrednosti*.

U *DIJALEKTICI I FENOMENOLOGIJI* raspravlja se i o pitanju. Šta čini bit znanosti? Pri tom autor studije ispravno izvodi zaključak da u suvremenoj teoriji znanosti dominiraju dva tipa odgovora (medusobno različita): jedan predlaže suvremena (na Husserlovoj tradiciji izgrađena) fenomenologija, a drugi odgovor pruža suvremena analitička filosofija i filosofija jezika, koja počinje na tezama Ressella i Wittgensteina.

Tri posljednja ogleda *DIJALEKTIKE I FENOMENOLOGIJE* obraduju filosofsku dimenziju teorija znanosti, zatim raspad novovjekovne ideje boga i odnos teorije i prakse u suvremenom marxizmu.

Ako želimo dati opću ocjenu o *DIJALEKTICI I FENOMENOLOGIJI*, ona bi se oprimljike mogla ovačko formulišati: studija raspravlja i problematizira veoma interesantno područje kojim se malo (ili vrlo malo) bavi naša teorija. Eksplisirajući odnos fenomenološkog i dijalektičkog mišljenja, Davor Rodin spada u onu grupu marxista koja svojim tezama o odnosu dva veoma utjecajna mišljenja inauguruje veoma interesantna pitanja za suvremenu marxističku (i svaku drugu progresivnu) misao.

DR KARLO KOVAČ: »PROGRES I PRAVO«, Savremena administracija, Beograd, 1978.

Piše: Radivoj Stepanov

1. Finansijskom pomoći Samoupravne interesne zajednice naucni rad Vojvodine i pozitivnim recenzijom dra Tibora Varadija, dra Ljubiše Miloševića i dra Vojjima Radomirovića, pojavila se knjiga *Progres i pravo* novosadskog autora startije generacije dra Karla Kovača.

Pošto je namerno istaknuto da je reč o autoru s dužim iskustvom u naučnom radu u oblasti koju opredeljuje, bar dešom, maslov lknjige, opravdano je očekivati da ona zadovoljava barem osnovne opšte kriterijume naučnog rada, a istovremeno da ispoljava punu istvaralačku zrelost imenog autora. Ipak, nije tako.

2. Knjizi, pre svega, nedostaje osnovna teza. Nema osnovne zamisli koja se u »dokaznom postupku« na temelju odgovarajuće teorijske argumentacije ili spekulacijom izlaže i branii. Ako je usmerenost knjige »da se pokuša istražiti i ustanoviti kojim različitim uticajima je podložan pravni sistem u zavisnosti od promena koje nastaju na polju nauke i tehnike, te da se na osnovu tога određe i utvrde zadaci i uloga pravnog sistema uopšte, a

pravnika posebno» (str. 124), istovremeno i njena osnovna teza, onda joj naslov *Progres i pravo* s kontekstom nikako ne odgovaraju.

3. Celovitiji zahvati u oblasti nauke, prirodnog, upućuju na pojmovna određenja konstitutivnih pojmove i kategorije, koji predstavljaju osnovu i suštinu istraživačkog postupka i tematskog sadržaja. U ovom slučaju konstitutivni pojmovi i kategorije su: progres i pravo. To je tematska potka knjige.

Bez opravданog razloga i prihvatljivog objašnjenja, autor zaobilazi analitički pristup problematiki društvenog kretanja i određivanju samog pojma progresa.

Negativne posledice su dvojake: majpre, u tekstu knjige zbog toga postaju neuočljive razlike i uzročna veza između društvenog progresa i naučno-tehničkog napretka kao njegovog jednog vida, a zatim, autor pada u zamku pothpunog izjednačavanja naučno-tehničkog napretka s društvenim progresom!

Paradoksalna je činjenica da autor u knjizi piše o pravu, ali ne objašnjava šta je to pravo. Kad se pravna problematika malači i marginalno dotiče, a pogotovo onda gde je centralna tematska preokupacija, pitanje šta je pravo nezaobilazno je. To pitanje, kako kaže Bloch, svagda upozorava, ono nagovara i usmerava. Dvosmuko je neprihvatljiva, i ne može poslužiti kao odgovor na to pitanje, konstatacija da je pravo »kao sredstvo za regulisanje odnosa među pojedinima, državama i drugim javnim institucijama, kako i među građanima i države i drugih ustanova... nužni i neophodni element ljudskog društva« (str. 3). Ako se prethodno ne postavi dosta umesno pitanje razumljivosti ovalkvog označavanja prava, onda je majpre iz njega nemoguće izdvojiti ni formalnu ni suštinsku stranu prava, a zatim, pravo se ne posmatra kao istorijska kategorija.

Posebno pitanje, koje ostaje bez odgovora, je kako autor, mimoilazeći određenje pojma prava, doblaži do definicije sistema prava kao odraza »volje i moći države« (str. 99)?

4. Heterogenija kompozicija sadržaja: Pravna nauka, tehnički i ekonomski razvoj. Uvod (3), I. Uloga i značaj stanovništva u oblikovanju pravnog sistema (11), II. Značaj zagadženosti čovekove okoline i njena uloga za budućnost ljudskog društva (48), III. Povećana upotreba hemijskih sredstava, kao razloga za postavljanje zahteva za naknadnom štetom (59), IV. Sistem prava i primjena kibernetike i kompjutera u njemu (64), V. Napredak medicina i njen uticaj na sistem prava (71), VI. Stav države u pogledu društvenih promena kao posledica naučnog i tehničkog napretka (93), Zaključak i pogovor (99) i pretpostanak knjige pojedinstvena koja nije nemaju ništa, ili malo šta zajedničkog s temom, na velikom broju strana, pokazatelj su nesolidno asimiliране građe i ne baš studiozno pripremljenog plana izlaganja.

5. Centralno pitanje, odnos i karakter odnosa prava prema društvenom progresu, autor je »utopio« u sitno pozitivističkim opsevacijama prava ili u glorifikaciji naučno-tehničkog napretka. Ni nagovještaja pomenu o oblicima istorijskog kretanja društva; uzrocima, oblicima i (mogućim) pravcima.

Na osnovu naučnog i teorijskog doprinosa klasičnika marksizma i pozitivnih rezultata istraživanja drugih mistilaca i naučnika u toj oblasti, autor je mogao dati okvirnu teorijsku skicu odnosa društvenog progresu i prava i budućnost njihovog odnosa. Ovim poslednjim, autor bi zalkoracio i u oblasti futurologije, obećavaju već na prvim stranicama knjige. Najkraće, umesto da nudi prava izaznanja, knjiga pretstavlja hrpu »vrednosno neutralnih i indiferentnih podataka.«

6. Bez unutrašnje kohezije, centralne teme, celovite zamisli, knjiga *Progres i pravo* teško da se može svrstati u oblast prava, sociologije, filosofije ili futurologije, ali ne zbog interdisciplinarnog karaktera, već zbog međusobno prepletenu, osvedećenih promašaja; onih koji padaju na teret autora, stručnih ocenjivanja i finansisera.

Na temelju izrečenog, osvrt na knjigu *Progres i pravo* povučen je grosso modo između onog o čemu je trebalo i o čemu se u njoj piše, s namerom da ne bude ni gola informacija, ni neutralan prikaz, najmanje polemički izazov.

ALEKSANDAR S. NIL: »SLOBODNA DECA SAMERHILA«,
BIGZ, Beograd, 1979.
Piše: Jelena Stakić

Među najnovijim knjižgama serije »Obrazovanje«, BIGZ-ove biblioteke »Dvadeseti vek«, objavljeno je poznato delo britanskog pedagoga Aleksandara Nila *Slobodna deca Samerhila*, u prevedu Dejana Petrovića.

Škola Samerhil, koju je osnovao i vodio Aleksandar Nil, smatra se jednim od najznačajnijih pedagoških eksperimenta našeg stoljeća. Počivala je na četverdesetogodišnjem iskustvu u vremenu kada je Nil (1960) opisao svoja iskustva u knjizi o kojoj je reč.

Ne može se poreći da Nilove ideje, iskustva, predlozi i rešenja koja je postigao u mnogobrojnim konfliktivnim situacijama zvuču lepo, ohrabrujuće, pa i jidilično. Uliva zaista velik optimizam primer (a i taj je samo jedan od mnogih) dečaka koji je nastavniku ukrao zlatan časovnik, uništio ga čekićem i dletojem i ko zna što bi još uradio da Nil nije shvatio u kom grmu leži zec i naprosto obelodanio, postavljanjem jednog jedinog pitanja, da dečaka muči tajna dolaska dece na svet, otkrio dečaku da zna njegovu nedoumicu i tako ga za sva vremena odvratio od problematičnog ponašanja. Sve je bilo tako jednostavno, i kad

se samo pomisli koliko bi manje promučurni vaspitači gubili vremena u ispravljanju dečakovog ponašanja kroz merama lišenim ljubavi i razumevanja, onda postaje neshvatljivo kako su vaspitni sistemi drugačiji od Nilovog uopšte uhvatili korena u današnjem zapadnom i uopšte razvijenom svetu.

Da taj svet, kada su dobrota, humanost, toplina, razumevanje, trpežljivost i tako dalje piosredi i nije bogznašta, to, naravno, zna i Nil, kao i svi drugi. Nilakovo čudo što u njemu ima toliko stege, priunde, nepoverenja, mržnje, kriza i ratova. Za sve to, smatra Aleksandar Nil, krivo je izvitoperanje ljudske prirode još u najranijem detinjstvu (u prvih pet godina, možda i pet meseci, pa i pet dana — u prvih pet minuta, čak, može se novome čoveku naneti psihološki nepopraviva šteta, ističe Nil).

Sve bi bilo u redu kada bi vaspitanje počivalo na slobodi, a ne na primudi, na ljubavi, a ne na nepoverenju i mržnji. Pustiti dete da se razvija omnim tempom koji mu je prirođen, ne očekivati od njega osećanja i uvide za koje ono u određenom uzrastu nije kadro; ne nametati mu ništa; ako neće da nauči da čita i piše do petnaeste godine — njegova stvar, važno je da ne smeta drugima. Svakog seksualno sputavanje stvara nesrećne ljude koji mrze život, koji će i svoju decu učiniti nesrećnim; seksualna sloboda u krajnjoj liniji obuzdava samu sebe, pa je najbolja predratna protiv izopachenosti, pornografije, masilja. Podsticati dete intelektualno — atak je na njegovu slobodu, lepa književnost i ozbiljna muzika ionako nisu važne za postizanje lične sreće, a ona se jedina računa; kome niske stvari leže, i sam će nacići na njih.

Ovo mislu karakterizirane ideje Aleksandra Nila, nego ideje Aleksandra Nila. U njemu ima mnogo tačnog, podsticajnog, pronicljivog. Nil se nipošto ne zalaže za razmačenu, neodgovornu, raspuštenu decu, kao što bi se to na prvi pogled možda dalo zaključiti. Naprotiv, on povlači oštru granicu između slobodnog deteta, punog poverenja u ljude i život, koje svesno prihvata opravdana ograničenja u ime slobode drugih, i razmačenog deteta koje, budući da je iz ovog ili onog razloga već emotivno osačaćemo, bezobzirno maltretira sve oko sebe.

Šta, onda, škrupi kod Nila? Gde to njegove lepe teorije otkrivaju svoju ne međuživost, nego praznjačavost, sve akio ti zanemarimo činjenicu da je u njegov vaspitni sistem ugrađeno obučavanje dece izvesnom licemjeru, to jest dvoliočnosti u ponašanju pred »svojima« i pred »studima«, to jest pred ostatkom društva koje nije prošlo kroz školu Samerhil?

Po Nilu, društvo je zlo i naopako postavljeno, a roditelji u takvom društvu su kalkvi već moraju da budu, to jest nesrećni licemeri, materijalisti, mirzitelji života i rođene dece, i sve se to lomi o mejača detinja pleča, odnosno psihu, te se tako sistem — vaspitni i društveni — obnavlja u nedogled. Razumevanjem detinjih potreba, seksualnih prvenstveno, zatim onih za igrom, kretanjem, delatnošću, saznanjem, i dalje — poverenjem u urođenu detinju, dobrobiti i plemenitost, beskrajnjim stupljenjem i ljubavlju, sve bi se to, venuje Nil, dalo popraviti. Najmanje što se ovakvo kranje psihologističkom gledištu može prigovoriti jeste da malo koji tok uticaja može biti isključivo jednosmeran, a najmanje onaj između proizvodnih odnosa u društvu i ličnosti pojedinca.

Da se Nil oslonio na još neka obaveštenja, osim onih što su mu ih pružila sopstvena, svakako bogata i dragocena iskustva, on ne bi propustio da ukaze i na tu vrstu povratnog spregre. Zar ne postoje izvanredna antropološka istraživanja — ona Rut Beneditk, recimo — o međudejstvu kulture i ličnosti i njegovim posledicama po podizanje dece i formiranje ličnosti? Zar Samanci Margaret Mid nisu postupali u mnogo čemu slično Aleksandru Nilu i njegovoj ekipi? — da pomememo samo ta dva važna, ali nikako i jedina primera iz antropologije i da, samo uzgred (jer to nam nije tema) istaknemo možda nedovoljno obuhvatne, ali ipak osvetljujuće uvide firojdo-marksističkih rasprava o društvenoj represiji i njenim uticajima na sreću jedinice.

Kod Aleksandara Nila o svemu tome nema ni reči. On kreće od jedinice, to jest roditelja, i na njima se i zadržava. I to je sve. Zapravo, nije: ne od svih roditelja, već samo od onih iz engleske više srednje klase. Njegova iskustva su steknuta na deci čiji su roditelji u stanju da plate privatnu školu Samerhil i svaču štetu koju njihovo dete, postajući slobodna i srećna ličnost, tamo mapravi. »Mi nikada nismo mogli da primimo decu iz sasvim sirovinskih kuća, što je velika šteta (...), jer ponекad je teško dosegnuti detinju dušu kada je skrivena pod mnogoštvom novca i skupog odela« — priznaje Nil.

Stvar i jeste za žaljenje. Ali ne prikrivaju detinju dušu samo novac i skupa odeća. Možemo verovati koliko hoćemo da će svi ljudi biti dobri i plemeniti ako im se pogrešnim vaspitnjem ne izvitoperi priroda, ali genetičari nisu uveravaju da priroda svih ljudi, išpak, nije sasvim jednaka, a to nam pokazuje i svakidašnje iskustvo: isti vaspitni postupci ne deluju isto baš na svu decu... Oblast je nedovoljno istražen i bolje je uzdržati se od bilo kakvih kategoričkih tvrdjenja.

Aleksandar Nil ih, međutim, izriče, doduše u najboljoj nameri. Njegova je knjiga topla, dobronamerna, zanimljiva, ali i sporna. Roditelji i vaspitci nimalo neće pogrešiti ako se upoznaju s njegovim iskustvima. Poveruju li Nilu, i pode li im za rukom da, koliko-toliko, primene njegove savete — tim bolje i po njih i po decu.